

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-19>

УДК 339.9.012

ДИСКУРС РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄС

DISCOURSE ON THE EU DIGITAL MARKET DEVELOPMENT

Дзюкевич Каміль

аспірант,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Dziukevych Kamil

Uzhorod National University

Стаття присвячується розгляду та аналізу дискурсу розвитку цифрового ринку Європейського Союзу. Визначено, що цифрова глобалізація та Четверта промислова революція кардинально змінюють регіональні ринки праці та регіональні економіки, зокрема і економіку Європейського Союзу. Ідентифіковано, що Європейський Союз активно розвиває цифрову економіку, яка в сучасних умовах стає базисом для розвитку всіх секторів регіональної економіки ЄС. Виявлено, що створення єдиного цифрового ринку є однією з головних перспектив та викликів для Європейського Союзу. Доведено, що економічна політика Європейського Союзу сприяє розвитку цифровізації суспільств в усіх країнах-членах ЄС і має на меті сприяння розвитку єдиного цифрового ринку та перспективного створення Цифрового союзу ЄС. Зазначено, що метою формування Єдиного цифрового ринку є реформування регуляторних положень і забезпечення їх більшої уніфікації в контексті захисту прав споживачів, авторських прав та онлайн-продажів.

Ключові слова: цифрова економіка, цифровий ринок, цифровий союз, Європейський Союз, економічна інтеграція.

Digital development drives resource optimization and cost reduction across private and public sectors. Within the European Union, a profound shift is occurring as it embraces the fourth industrial revolution, propelled by recent technological advancements. Simultaneously, the EU is on the cusp of the fifth industrial revolution, which complements the existing "Industry 4.0" framework, prioritizing research and innovation to facilitate a sustainable and human-centered transition for European industry. Advanced technologies, including data analytics, artificial intelligence, automated systems, cloud computing, the Internet of Things, robotics, 3D printing, and 5G communication networks, present substantial opportunities shaping the economic future of Europe and the world. This study examines and analyzes the discourse surrounding the digital market development within the European Union. It highlights the transformative impact of digital globalization and the Fourth Industrial Revolution on regional labor markets and economies, including those within the European Union. Recognizing the digital economy's active role in driving growth across all sectors of the regional economy, the European Union views its development as fundamental. Moreover, establishing a unified digital market emerges as a pivotal prospect and challenge for the European Union. The economic policy of the European Union has been demonstrated to foster the digitalization of societies in all member states actively. Its primary objectives include promoting a unified digital market and the prospective creation of the EU Digital Union. The formation of the Single Digital Market aims to reform regulatory provisions, ensuring greater unification, particularly in consumer rights protection, copyright, and online sales. The research findings conclude that the digital realm transcends borders, rendering territory and distance irrelevant. The targeted digital policy of the European Union extends its influence globally, particularly in neighboring countries subject to the EU's Neighborhood Policy. The extent of this influence is magnified in direct proportion to the trade relations between partner countries and the EU.

Keywords: digital economy, digital market, digital union, European Union, economic integration.

Постановка проблеми. Цифровий розвиток поєднує в собі оптимізацію ресурсів і скорочення витрат на приватному та державному рівнях. ЄС проходить через четверту індустріальну революцію засновану на технологічному розвитку останніх років і стоїть перед п'ятою індустріальною революцією,

яка доповнює існуючий підхід «Індустрії 4.0», ставлячи дослідження та інновації на службу переходу до сталої, орієнтованої на людину та стійкої європейської промисловості. Передові технології, такі як аналітика даних, штучний інтелект, автоматизовані системи, хмарні обчислення, Інтернет речей, роботизація,

3D-друк або мережі зв'язку 5G, пропонують підвищені можливості, які формують економічне майбутнє Європи та світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми дискурсу розвитку цифрового ринку Європейського Союзу у своїх наукових працях досліджували такі економісти-міжнародники як С. Пірсіог, А. Грігореску, К. Лінкару, Ф. Попа, Е. Лазарчук, Х. Сігурдарсон [1], К. Німан-Меткальф і Папагеоргіу [2], Д. Тротіно [3], К. Счмідта і Р. Кример [4], М. Ліні і П. Кзулно [6], Європейська Комісія [5; 7; 8; 13; 15; 17; 18; 19], С. Веймоз [9], Л. Шішеліна і В. Іванова [10], Дж. Тепанді, Е. Гранді, С. Фієтен, К. Ротуна, Дж. Селліто, Д. Зегініс, Д. Дракейм, Дж. Піхо, Е. Тамбоуріс і К. Табаніс [11], С. Мамрот і К. Рзісчак [12].

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розгляд та аналіз дискурсу розвитку цифрового ринку Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрова глобалізація та Четверта промислова революція кардинально змінюють регіональні ринки праці та регіональні економіки. Процес цифрової трансформації має значні екстернальні ефекти для регіонального розвитку, створення робочих місць, економічної стійкості та сталого розвитку, а також сприяє екологічним інноваціям та має потужний вплив на екологічні аспекти регіональної економіки ЄС [1].

ЄС активно розвиває цифрову економіку, яка в сучасних умовах стає базисом для розвитку інших секторів регіональної економіки ЄС. Економічна політика ЄС сприяє розвитку цифровізації суспільств в країнах-членах ЄС і має на меті сприяння розвитку єдиного цифрового ринку та перспективного створення Цифрового союзу ЄС. Створення єдиного цифрового ринку є однією з головних перспектив та викликів для Європейського Союзу. Зважаючи на те, що цифровізація передбачає світ без кордонів, її впровадження вимагає нової форми управління та має відмінні характеристики від інших аспектів єдиного ринку. Крім того, цей процес породжує ряд практичних та політичних питань для країн, які не входять до складу ЄС, але мають тісні економічні та торговельні зв'язки з ним [2].

Починаючи з моменту свого створення як Європейських Співтовариств у 1957 році, ЄС активно працював над формуванням єдиного ринку, який передбачає створення єдиної території в межах ЄС без внутрішніх кордонів та інших регулятивних обмежень для вільного руху товарів та послуг. З появою цифрової

економіки на єдиному ринку з'явилися нові виклики, пов'язані з захистом персональних даних та інтелектуальної власності в онлайн-середовищі. У цьому контексті, Європейський Союз продовжує працювати над розвитком та вдосконаленням єдиного ринку, зокрема шляхом створення нових законодавчих актів, які враховують виклики цифрової економіки [2]. Єдиний європейський акт (1986 р.) передбачав створення справжнього європейського ринку з деякими винятками щодо свободи капіталів, однак, він не включав жодних цифрових показників, оскільки цифрової економіки в сучасному розумінні на той момент не існувало. Відповідно, поступальний розвиток цифрової економіки вимагав адаптації ЄС до нових умов, щоб усунути нові перешкоди для торгівлі в європейському просторі [3].

До перших акцентованих кроків на законодавчому рівні по врегулюванню цифрового ринку в ЄС можна віднести імплементацію Рамкової директиви для електронних підписів в 1999 р., підтримку електронних та онлайн-вих послуг в «Плані дій eEurope 2002» і Плані дій «eEurope 2005» [4]. У центрі уваги цих планів було зміцнення цифрової інфраструктури в Європі та підвищення цифрових навичок потенційних користувачів. Координація діяльності між Єврокомісією і країнами членами відбувалась через групи високого рівня, а сама діяльність започаткована планами, створила основу для розвитку електронних послуг в ЄС.

З початку 2000-х років, коли спостерігався процес динамічного розвитку інтернет-технологій, ЄС намагається встановити конкретизований комплекс стандартів для ринку в електронній сфері. Первинні етапи розвитку цифрового ринку продемонстрували, що на цьому ринку, де національні кордони не мають вирішального значення, спостерігаються значні перешкоди, які не є характерними для традиційного внутрішнього ринку ЄС. Такими перешкодами можуть виступати правила інтелектуальної власності, різними підходами ліцензування вмісту, геоблокування, складнощі у доставці товарів, куплених онлайн, тощо. Зі зростанням кількості продуктів, виготовлених за технологією 3D-друку, це питання стосуватиметься значно більшої кількості товарів. Усвідомлення проблем в ЄС щодо функціонування єдиного цифрового ринку, в той час коли він проходить стадію становлення та динамічного зростання, призвело до створення численних ініціатив ЄС щодо створення комплексної стратегії цифрового ринку.

Поступово ці стандарти значно збільшилися та охоплюють широкий спектр послуг, видів діяльності та прав для споживачів, громадян та підприємств [2].

Директива про електронну торгівлю (2000/31/ЕС) встановила рамки внутрішнього ринку ЄС для онлайн-послуг з метою усунення перешкод для транскордонних операцій і забезпечення юридичної визначеності для підприємств і споживачів. Також цією Директивою було встановлено розуміння різних ролей провайдерів інтернет-послуг, що отримало свій розвиток уже в процесі трансформації Єдиного ринку.

Наступним кроком розвитку цифрового ринку в ЄС став «План дій електронного уряду 2010» від 2005 р., який визначив п'ять основних цілей: 1) надати надійні та інноваційні послуги електронного уряду всім громадянам і таким чином подолати «цифровий розрив», намагаючись зробити цифрову Європу більш інклюзивною; 2) зробити ці послуги ефективними; 3) забезпечити всі державні закупівлі в режимі он-лайн; 4) забезпечити зручний, безпечний та авторизований онлайн-доступ, підкреслюючи необхідність безпечної ідентифікації; 5) посилити демократичне прийняття рішень за допомогою нових технологій ІКТ [4].

Початком відліку становлення повноцінного Єдиного регіонального цифрового ринку ЄС може вважатись 2010 р., коли було прийнято Стратегію соціально-економічного розвитку ЄС «Європа 2020». Стратегією було передбачено 7 флагманських ініціатив, зокрема, «Цифровий порядок денний для Європи». Сім опор визначених для Цифрового порядку денного формують структуру цифрового ринку ЄС [5]. На основі «Декларації Мальмо», прийнятої міністрами відповідальними за політику електронного урядування в державах-членах ЄС (2009 р.), та «Цифрового порядку денного» (2010 р.) відбувається: 1) створення план розвитку єдиного цифрового ринку; 2) покращення взаємодію та стандартизацію; 3) фокусування на створенні довіри та безпеки; 4) сприяння високошвидкісному доступу до інтернету; 5) підтримка цифрових досліджень; 6) запроваджується положення про цифрову грамотність суспільства [4]. Одним із головних аспектів цих ініціатив було створення транскордонного та сумісного середовища в ЄС. Саме Єдиний цифровий ринок є однією з її центральних опор Цифрового порядку денного, метою якого визначено створення європейської цифрової економіки без національних кордонів, у якій гаранту-

ється вільний цифровий рух товарів, людей, послуг і капіталу.

В 2014 р. було прийнято Регламент ЄС № 910/2014 Про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних операцій на внутрішньому ринку замінив Директиву про електронний підпис 1999 р., включивши ідентифікацію громадянина, електронні печатки та забезпечивши європейську структуру для прийняття та використання іноземних цифрових ідентифікацій для громадян і підприємств у транскордонних послугах електронного уряду.

Єврокомісія запустила у 2014 р. ініціативу щодо створення Єдиного цифрового ринку (Digital Single Market), надалі протягом наступних п'яти років було схвалено 28 окремих правових актів [6]. Єдиний цифровий ринок (ЄЦР) визначається Європейською комісією, як електронний ринок, на якому здійснюється вільний рух товарів, фізичних осіб, електронних послуг і капіталу, а самі особи та компанії можуть без перешкод здійснювати онлайн-діяльність за умов підтримки чесної конкуренції, високого рівня захисту споживачів та персональних даних, незалежно від їхнього громадянства та місцезнаходження. Проблема регулювання полягає в забезпеченні можливості для єдиного ринку працювати в цифровому світі так само, як і в аналоговому. Це означає забезпечення кращого доступу для споживачів і компаній до електронних товарів та послуг на всій території ЄС, а також створення умов для розвитку цифрових мереж та сфери послуг і максимізації потенціалу зростання цифрової економіки ЄС [7].

У 2014 році Європейська комісія визначає, що інтегрований цифровий ринок має бути пріоритетом для ЄС, і такий ринок генеруватиме до 250 мільярдів євро додаткового економічного зростання. Надалі, його пріоритетність була матеріалізована в Стратегії цифрового єдиного ринку для Європи (2015 р.). Вагомими кроками реалізації стратегії було ухвалення Директиви про безпеку мережевих та інформаційних систем (Directive (EU)2016/1148), а також прийняття Загального регламенту захисту даних (General Data Protection Regulation, GDPR), який є комплексним регулятивним актом щодо керування даними, який характеризується, як «найжорсткіший закон про конфіденційність і безпеку в світі».

Відповідно до Загального регламенту захисту даних в Європейському орієнтирі,

що вступив в силу з травня 2018 р., передача персональних даних європейських громадян в треті країни обмежені [8]. Щоб захистити конфіденційність даних громадян ЄС, GDPR вимагає, щоб країни призначення відповідали вимогам ЄС щодо захисту конфіденційності як передумови для передачі персональних даних [9]. Однак ЄС також пішов далі, ніж просто регулювання вже існуючого ринку, а й розглядає перспективні проблеми. У цьому контексті ЄС навіть було розроблено стратегію щодо штучного інтелекту, яка, серед іншого, містить хартію про етику штучного інтелекту [2].

З 2017 р. Рада ЄС акцентує увагу на різноманітних пов'язаних цифрових питаннях, таких як Декларація та Дорожня карта щодо розвитку інфраструктури 5G для мобільного зв'язку, яка є важливою для підключених пристроїв, так званого Інтернету речей, Декларація електронного урядування; і пакети кібербезпеки. Просувається теза, що вільний рух даних слід розглядати як п'яту свободу для ЄС, на додаток до свободи товарів, послуг, осіб і капіталу, хоча на ой момент ця ідея не призвела до конкретних законодавчих ініціатив [10].

В Талінській декларації 2017 р., а також в Плані дій електронного урядування на 2016–2020 рр. просувався подальший розвиток Єдиного цифрового ринку ЄС. Зокрема введено в обіг «Принцип одного разу» (Once-Only Principle (OOP)) [4]. Пілотний проект OOP (2017–2020 рр.) забезпечує технічну інфраструктуру для довіреного транскордонного обміну даними, де кінцевим користувачам, незалежно від того, чи є вони підприємствами чи громадянами, не потрібно буде надавати інформацію більше одного разу. Існує два підходи до OOP: 1) коли країна реалізує його за допомогою підходу «єдиного разу» («tell us once»), шляхом обміну копіями інформації з іншими державними установами та, таким чином, уникнення багаторазових повторних авторизацій; 2) де країни забезпечують такий рівень обміну даними, де інформація вводиться і також зберігається лише один раз, у результаті чого ці дані пов'язуються лише з одним автентичним джерелом, а не створюються дублікати. Країни-члени ЄС зобов'язуються впроваджувати принцип OOP на національному рівні, а стаття 14 Регламенту про Єдиний цифровий шлюз (Single Digital Gateway, SDG) (2016 р.) передбачає перелік із 21 послуги як для громадян, так і для підприємств, які повинні надаватися на

транскордонній основі в межах Єдиного цифрового ринку ЄС до кінця 2023 р. [4]. Положення Регламенту повинні бути повністю імплементовані Європейською комісією, державами-членами ЄС та країнами ЄАВТ протягом перехідного періоду до грудня 2023 року. Регламент про Єдиний цифровий шлюз мав значний вплив на розвиток ЄЦР, зокрема, забезпечуючи дотримання прав суб'єктів даних і безпосередньо пов'язаний із GDPR.

Більшість країн-членів ЄС почали впроваджувати OOP на національному рівні, але його транскордонне впровадження залишається фрагментованим і обмеженим [11]. Інфраструктура, що забезпечує OOP, існує в 22 із 30 держав-членів та асоційованих з ЄС країн, але рішення знаходяться на різних стадіях зрілості та охоплюють різні обсяги інформації [12].

В 2018 р. прийнято Регламент ЄС 2018/644 Про транскордонні служби доставки. Регламент робить ціни на транскордонні послуги доставки посилок більш прозорими та доступними та посилює регулятивний нагляд за ринком посилок ЄС, що є важливим елементом функціонування електронної комерції. Даний Регламент разом із Регламентом ЄС 2018/302, який спрямований на боротьбу з невинуватим геоблокуванням та іншими формами дискримінації за громадянством клієнта, місцем проживання чи місцем заснування [2].

Регламент «Платформа для бізнесу» (Platform to Business, P2B), який набрав чинності в липні 2020 р. та був зосередженим на чесності та прозорості цифрового ринку, став першим кроком у захисті малих підприємств у їхніх відносинах з цифровими гігантами [6].

Хоча єдиний цифровий ринок накладає зобов'язання та встановлює права в межах ЄС, однак його вплив відчувається навіть ззовні, або через необхідну гармонізацію для продовження торгових відносин, або всередині країни-партнера, через посилення позитивних елементів електронного урядування та уникнення негативних наслідків недостатньої регулятивної та іншої адаптації до цифрового суспільства. Зокрема, такий вплив внутрішнього законодавства ЄС на сусідні країни досягається через механізм Європейської політики сусідства (ЄПС). ЄПС була створена в 2004 р. з метою стати основою для відносин між ЄС та його східними та південними сусідами. Загальною метою було досягнення якомога тіснішої політичної асоціації та максимально можливого ступеня економічної

інтеграції. Підтримка ЄС привела до певних успіхів, наприклад, у сфері електронного урядування, де реформи в Грузії, підтримані проектом Twinning ЄС, були використані як зразкові для регіону [2].

Хоча більшість угод, пов'язаних з ЄПС, пов'язані з питаннями традиційної торгівлі. Приклад GDPR демонструє, що події в цифровій сфері впливають на важливі питання традиційної торгівлі для третіх країн, не в останню чергу для держав-сусідів. Крім того, цифрова економіка є тим сектором, де країни, які мають відносини з ЄС, мають можливість відігравати важливу роль із самого початку впливати на розробку нової політики, а не лише приймати вже існуючі правила гри, як у випадку з традиційними формами МЕВ.

Стратегія Єдиного цифрового ринку 2014 – 2019 рр. (*The Digital Single Market Strategy*) [13] розроблена Єврокомісією для досягнення цілей формування Європейського цифрового ринку. Європейська комісія визначає цілі [14] Стратегії ЄЦР, як такі, що полягають у збереженні позицій Європи як світового лідера в цифровій економіці та в допомозі європейським компаніям розвиватися у всьому світі. Вже на етапі формування Стратегії попередньо прогнозувалось, що ЄЦР може створити можливості для нових стартапів та існуючих компаній на ринку з понад 500 мільйонами людей, потенційно приносячи сотні мільярдів євро на рік в економіку ЄС, створюючи нові робочі місця та трансформуючи державні послуги.

Метою формування Єдиного цифрового ринку є реформування регуляторних положень і забезпечення їх більшої уніфікації в контексті захисту прав споживачів, авторських прав та онлайн-продажів. Європейська Комісія встановлює п'ять пріоритетних цілей ЄЦР [15]: підвищити обсяг електронної комерції в ЄС шляхом протидії геоблокуванню та полегшенню міжнародної доставки посилок; адаптація до цифрової епохи правил авторського права в ЄС; оновлення регулювання аудіовізуального контенту в ЄС та співпраці з платформами для створення більш справедливих умов, сприяння європейським фільмам, захист дітей та боротьба з мовою ненависті; посилення європейських можливості з реагування на кібератаки, зміцнивши Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки (ENISA), забезпечити кращий захист підприємств, державних установ і громадян ЄС; допомога підприємствам будь-якого розміру, науковцям, громадянам та державним органам мак-

симально використовувати нові технології, забезпечуючи наявність необхідних цифрових навичок та фінансування європейських досліджень у галузях охорони здоров'я та високопродуктивної комп'ютеризації процесів.

25 квітня 2018 р. Єврокомісія випустила Повідомлення «Штучний інтелект для Європи» [16], у якому викладено європейську ініціативу щодо штучного інтелекту, мета якої полягає тому, щоб: підвищити технологічний і промисловий потенціал ЄС і впровадження штучного інтелекту в економіці Союзу; підготуватися до соціально-економічних змін, заохочуючи модернізацію систем освіти та навчання, розвиваючи таланти та підтримуючи зміни ринку праці у відповідності з прогнозованими змінами, які принесе інтеграція технології штучного інтелекту на ринку праці ЄС; забезпечити відповідну етичну та правову основу функціонування штучного інтелекту в ЄС.

Після запровадження рамкового підходу для управління політикою ЄС щодо штучного інтелекту (ШІ), Єврокомісією було ініційовано створення Групи держав-членів для надання допомоги в розробці та узгодженні Скоординованого плану ЄС щодо ШІ [17]. План було опубліковано 7 грудня 2018 р. разом із пов'язаним із ним інформаційним листом щодо ШІ. Група держав-членів несе відповідальність за прогрес, виконання та перегляд скоординованого плану, а також за підготовку звітів держав-членів, щодо ходу діджиталізації європейської промисловості.

Єврокомісія також створила Експертну групу високого рівня (High-level Expert Group, HLEG) із 52 експертів з питань штучного інтелекту з промисловості та академічних кіл, яка опублікувала набір проектів Керівних принципів етики штучного інтелекту [18], які були оприлюднені під час 9 квітня 2019 р., а також звіт про рекомендації політики щодо ШІ в червні 2019 р., які вказують на пріоритети, які слід взяти до уваги, щоб підвищити рівень штучного інтелекту в Європі щодо впровадження штучного інтелекту промисловістю та державним сектором, а також щодо інвестицій у штучний інтелект [14].

В лютому 2020 р. Єврокомісія випустила Повідомлення «Формування цифрового майбутнього Європи» [19]. Повідомлення представляє європейське суспільство, яке базується на цифрових рішеннях, які ставлять людей на перше місце, відкривають нові можливості для бізнесу та стимулюють розвиток надійних технологій для сприяння відкритому

та демократичному суспільству та життєздатній та стійкій економіці. Реалізації цифрової стратегії відбувається за 3 напрямками:

Реалізації цифрової стратегії відбувається за 3 напрямками: технології, які працюють для людей: справедлива та конкурентоспроможна цифрова економіка; відкрите, демократичне та стійке суспільство.

Таким чином, бенефіціарами Європейської цифрової стратегії визначаються: Європейський Союз в цілому, де цифрові технології покращують добробут громадян ЄС; Бізнес, який може розпочинатись, зростати, втілювати інноваційні рішення, а також конкурувати на рівних справедливих умовах; Планета

Земля, оскільки цифрові технології мають здійснити свій вклад у сприяння кліматичній нейтральності.

Висновки. Цифровий ринок хоча і є внутрішнім процесом ЄС, він має вагомий наслідок не лише для регіональної економіки, так і за її межами. Оскільки цифровий світ характеризується як світ без кордонів, без огляду на територію та відстані, вплив таргетованої цифрової політики ЄС поширюється на функціонування цифрової економіки в усьому світі, особливо в суміжних країнах, які підпадають під дію Політики сусідства ЄС. Такий вплив відчувається тим більше, чим більші торгові відносини існують між країнами-партнерами та ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pirciog S., Grigorescu A., Lincaru C., Popa F., Lazarczyk E. & Sigurdarson H. Mapping European high-digital intensive sectors—regional growth accelerator for the circular economy. *Environmental Economics and Management*. 2022. Vol. 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.1061128>
2. Nyman-Metcalf K. & Papageorgiou I. The European Union Digital Single Market—Challenges and Impact for the EU Neighbourhood States. *Baltic Journal of European Studies*. 2018. Vol. 8(2). P. 7–23, September. DOI: <https://doi.org/10.1515/bjes-2018-0013>
3. Troitiño D. The European Union Facing the 21st Century: The Digital Revolution. *TalTech Journal of European Studies*. 2022. Vol. 12. P. 60–78. DOI: <https://doi.org/10.2478/bjes-2022-0003>
4. Schmidta C. & Krimmer R. How to implement the European digital single market: identifying the catalyst for digital transformation. *Journal of European Integration*. 2022. Vol. 44. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2021.2011267>
5. European Union A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
6. Cini M. & Czulno P. Digital Single Market and the EU Competition Regime: An Explanation of Policy Change. *Journal of European Integration*. 2022. Vol. 44, no. 1. P. 41–57. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2021.2011260>
7. European Commission EU-Georgia Trade Deep and Comprehensive FreeTrade Area (DCFTA). URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-georgia-deep-and-comprehensive-free-trade-area>
8. European Commission What is GDPR, the EU's new data protection law. URL: <https://gdpr.eu/what-is-gdpr/>
9. Weymouth S. Digital Globalization: Politics, Policy, and a Governance Paradox (Elements in International Relations). Cambridge: Cambridge University Press. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108974158>
10. Shishelina L. & Ivanova V. Estonian Presidency in the EU Council: expectations and results. *Scientific and Analytical Herald of IE RAS*. 2018. P. 24–28. DOI: <https://doi.org/10.15211/vestnikieran220184>
11. Tepandi J., Grandry E., Fieten S., Rotuna C., Sellitto G., Zeginis D., Draheim D., Piho G., Tambouris E. & Tarabanis K. Towards a Cross-Border Reference Architecture for the Once-Only Principle in Europe: An Enterprise Modelling Approach. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-35151-9_7
12. Mamrot S. & Ryszczak K. 2021. Implementation of the 'Once-only' Principle in Europe – National Approach. The Once-Only Principle. P. 9–37. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-79851-2>
13. European Commission A digital Single Market for Europe: commission sets out 16 initiatives to make it happen. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_4919
14. EU Digital Single Market Aspects. Department of Enterprise, Trade and Employment, Dublin, 2023. URL: <https://enterprise.gov.ie/en/what-we-do/the-business-environment/digital-single-market/eu-digital-single-market-aspects/>
15. Lexing Le marché unique numérique : un objectif réaliste ou utopique ? URL: <https://www.alain-bensoussan.com/avocats/marche-unique-numerique/2018/08/10/>
16. European Commission Communication Artificial Intelligence for Europe. 2023. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/communication-artificial-intelligence-europe>

17. European Commission Coordinated Plan on Artificial Intelligence. 2023. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/coordinated-plan-artificial-intelligence>
18. European Commission Draft Ethics guidelines for trustworthy AI. 2023. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/draft-ethics-guidelines-trustworthy-ai>
19. European Commission Shaping Europe's digital future. 2020. URL: https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2020/04/communication-shaping-europes-digital-future-feb2020_en_4.pdf